

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

STRUCTURAL-FUNCTIONAL MODEL OF PATRIOTIC EDUCATION OF OLD MEMBERS IN THE EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL PROCESS OF GENERAL LEARNING EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті розроблено структурно-функціональну модель патріотичного виховання старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів, яка є цілісною структурою, тобто ієрархію компонентів із цілеспрямованими зв'язками між ними. Розроблена нами модель ґрунтується на основних концептуальних засадах змісту педагогічної освіти та враховує умови й фактори, провідні тенденції, базується на вдосконаленому змісті психолого-педагогічних дисциплін, включає традиційні та інноваційні технології, методи і засоби патріотичного виховання. Визначені чотири блоки моделі, які описують зміст патріотичного виховання старшокласників: цільовий, змістовий, процесуальний, результативний. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, вивчення думок науковців, аналізу стану патріотичного виховання старшокласників розроблено та науково обґрунтовано чотири рівні патріотичної вихованості за визначеними критеріями і показниками: високий, достатній, середній, низький. Обґрунтовано компоненти патріотичної вихованості старшокласників і висвітлено критерії сформованості кожного компонента. На основі наукової літератури надано власне визначення структурно-функціональної моделі.

Ключові слова: патріотичне виховання, навчально-виховний процес, структурно-функціональна модель, старшокласники, загальноосвітні навчальні заклади.

В статье разработана структурно-функциональная модель патриотического воспитания старшекласников в учебно-воспитательном процессе общеобразовательных учебных заведений, которая является целостной структурой, то есть иерархией компонентов с целенаправленными связями между ними. Разработанная нами модель основывается на концептуальных основах содержания педагогического образования и учитывает условия и факторы, ведущие тенденции, базируется на усовершенствованном смысле психолого-педагогических дисциплин, включая традиционные и инновационные технологии, методы и средства патриотического воспитания. Определены четыре блока модели, описывающие содержание патриотического воспитания старшекласников: целевой, содержатель-

ный, процессуальный, результативный. На основании анализа психолого-педагогической литературы, изучения мнений ученых, анализа состояния патриотической воспитанности старшекласников разработаны и научно обоснованы четыре уровня патриотической воспитанности по определенным критериям и показателям: высокий, достаточный, средний, низкий. Обоснованы компоненты патриотической воспитанности старшекласников и освещены критерии сформированности каждого компонента. На основе научной литературы предоставлено собственное определение структурно-функциональной модели.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, учебно-воспитательный процесс, структурно-функциональная модель, старшекласники, общеобразовательные учебные заведения.

The article develops a structural-functional model of patriotic education of senior pupils in the educational process of general education institutions, which is an integral structure, that is, a hierarchy of components with purposeful connections between them. The model we are developing is based on the basic conceptual foundations of the content of pedagogical education and takes into account the conditions and factors, the leading trends, is based on the improved content of psychological and pedagogical disciplines, includes traditional and innovative technologies, methods and means of patriotic education. There are four blocks of the model that describe the content of patriotic education of senior pupils: purposeful, informative, procedural, effective. But on the basis of the analysis of psychological and pedagogical literature, the study of the opinions of scientists, the analysis of the state of patriotic upbringing of senior pupils has been developed and scientifically substantiated four levels of patriotic education according to certain criteria and indicators: high, sufficient, average, and low. The components of patriotic upbringing of senior pupils are substantiated and criteria of formation of each component are highlighted. On the basis of scientific literature, the actual definition of the structural-functional model is given.

Key words: patriotic education, educational and upbringing process, structural-functional model, senior pupils, general educational institutions.

УДК 32'221(07):32.823.14

Шинкаренко В.В.,
канд. пед. наук,
завідувач кафедри дошкільної
та початкової освіти
КЗВО «Дніпровська академія
неперервної освіти»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Поява патріотизму як складного соціально-психологічного феномену була зумовлена виникненням і становленням найдавніших держав, які мали потребу в збереженні своєї території, природних багатств, мови, традицій, безпеки, у формуванні прихильності до рідної землі. З моменту виникнення держав і дотепер патріотизм відіграє важливу роль об'єднуючої і

цементуючої сили не тільки у національних, але і у багатонаціональних об'єднаннях. За деяких періодів історії патріотизм був щитом у боротьбі за незалежність народів, головним гаслом політиків, які прагнули розв'язувати загарбницькі війни, силою, здатною запобігти вмиранню етносу і забезпечити його процвітання. Цим пояснюється незмінний інтерес науковців, політиків та простих громадян до проблеми.

Зміна соціальних цінностей та життєвих орієнтацій у сучасному суспільстві вимагає нового аналізу дефініції «патріотичне виховання», значення якого замовчувалося або ж розглядалося упереджено (зокрема, за ознаками ідеологічних нашарувань). Саме тому необхідно відзначити, що вивчення і осмислення педагогічного досвіду минулого сприяє вирішенню проблеми патріотичного виховання сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, ми натрапили на різні варіанти моделей у наукових роботах. Проблемою моделювання займалися такі науковці, як Л. Даниленко, В. Загвязинський, А. Коротяєв, Н. Островерхова та В. Пікельна, С. Фаренік, В. Ясвін. Для дослідження різних аспектів педагогічного процесу моделювання використовувалися праці О. Киричука, Г. Легенького, О. Малиницької, Т. Сущенко та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на висвітлення важливості патріотичного виховання, питання патріотичного виховання старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів потребує докладного та ґрунтовного вивчення.

Мета статті – розробити та обґрунтувати структурно-функціональну модель патріотичного виховання старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. У сучасних педагогічних дослідженнях достатньо часто використовується моделювання для побудови такого зразка, який відтворював би структуру досліджуваного процесу не статично, а в динаміці, тобто виділяв би із багатства його властивостей і якостей значущі сторони, не порушуючи його цілісності.

В Українському педагогічному словнику моделювання трактується як матеріальна й умовна імітація реальної педагогічної системи шляхом формування моделей, які створюють принципи організації та функціонування цієї системи [1, с. 213].

У своєму дослідженні ми розробили структурно-функціональну модель патріотичного виховання старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів, яка є цілісною структурою, тобто ієрархію компонентів із цілеспрямованими зв'язками між ними.

Модель патріотичного виховання старшокласників ми розуміємо як упорядковану сукупність структурних компонентів, зміст яких визначає особливість та своєрідність формування цього складного особистісного утворення під час реалізації патріотичного виховання.

Модель організації патріотичного виховання старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів у нашому дослідженні містить чотири блоки, які описують зміст патріотичного виховання старшокласників. До них належать такі: цільовий, змістовний, процесуальний, результативний.

Цільовий блок визначає основну мету, що полягає в патріотичному вихованні старшокласників, яка конкретизується в низці завдань, кожне з яких вирішує локальну проблему розвитку певної грані досліджуваної якості. Цільовий блок структури моделі патріотичного виховання старшокласників є системоутворювальним та визначає функціонування всіх інших блоків моделі. Цілі виховання завжди мають конкретний історичний характер.

Змістовний блок визначає специфічну наповненість процесу патріотичного виховання старшокласників. Він включає систему принципів, методологічних положень, знань і компетентностей, навчальні дисципліни, розроблену нами програму «Я – патріот України».

Змістовний компонент є найважливішим у моделі патріотичного виховання старшокласників. Філософська категорія «зміст» означає визначний бік цілого, сукупність його частин. Зміст розглядається у єдності та протилежності з формою як засобом існування й виявлення змісту [3, с. 76].

Цільовий, змістовний, процесуальний і результативний блоки об'єднуються у педагогічну систему шляхом зв'язків, які встановлюються через відповідні функції моделі (орієнтаційна, мотиваційно-інформаційна, організаційна, колекційна).

Основними компонентами патріотичної вихованості ми виділили такі: когнітивний, емоційно-мотиваційний, діяльно-творчий, етноідентифікаційний. Встановлено, що кожен компонент виконує свою функцію.

Критерієм сформованості когнітивного компонента патріотичної вихованості старшокласників ми виділили *ціннісно-патріотичний світогляд* із такими показниками: 1) патріотично-світоглядні знання; 2) ціннісно-патріотична свідомість; 3) володіння рідною мовою, повага до неї.

Сформованість емоційного компонента визначається другим критерієм, яким є *патріотично спрямована активність*, за такими показниками: 1) мотивація патріотизму; 2) активна суб'єктна патріотична позиція; 3) толерантне ставлення до представників різних культур. Цей критерій визначає рівень прояву інтересу до питань патріотизму, сформованість ціннісних орієнтацій, наявність власної патріотичної позиції і здатність її адекватно аргументувати, рівень міжкультурної толерантності.

Сформованість діяльно-творчого компонента патріотичної вихованості ми визначили критерієм патріотично-творчої діяльності, який включає в себе такі показники: 1) участь в опануванні мистецькою спадщиною рідного краю; 2) захоплення процесом патріотичної діяльності; 3) відповідальне ставлення до навчання; 4) участь у підготовці та проведенні виховних заходів патріотичного змісту; 5) самоосвіта та самовиховання з формування патріотичних особистісних рис. Цей критерій визначає ступінь мотивації до активної патріотичної діяльності, здатність особистості діяти відповідно до її ціннісних орієнтацій і патріотичної позиції.

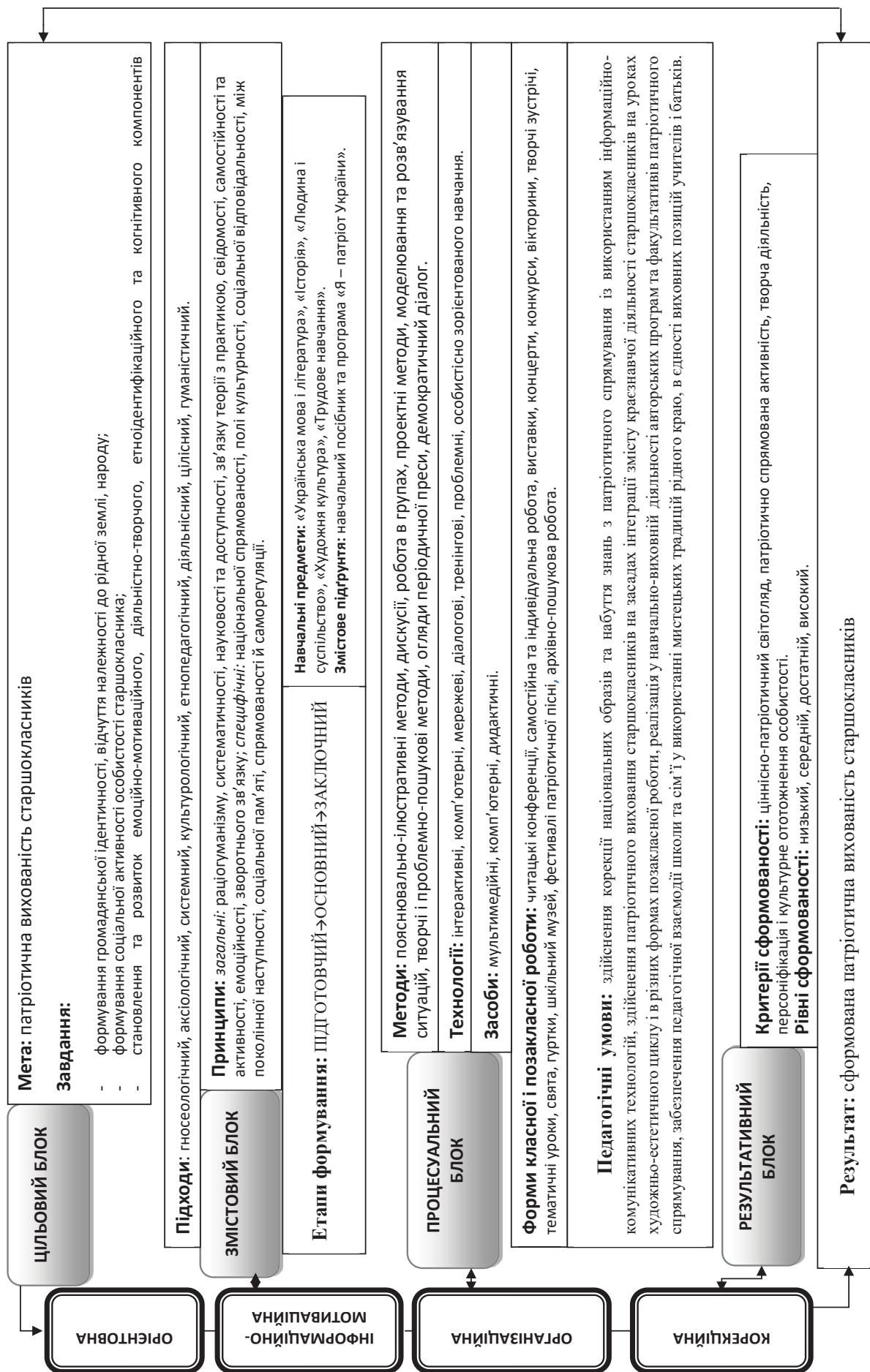

Рис. 1.1. Структурно-функціональна модель патріотичного виховання старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів

Етноідентифікаційний компонент патріотизму виявляється у глибокому розумінні своєї єдності з українським етносом, знанні звичаїв, традицій рідного народу, його складної долі, у передбаченні подальшої історичної перспективи прогресивного розвитку. Цей компонент виявляється також у здатності старшокласників до включення у діяльність щодо пізнання культури і традицій Дніпропетровської області для збереження цих надбань для майбутніх генерацій.

На основі аналізу наукових праць П.Н. Ігнатенка [2, с. 134], О.О. Суліменка [4, с. 98], вивчення думок науковців, аналізу стану патріотичної вихованості старшокласників розроблено та науково обґрунтовано такі чотири рівні патріотичної вихованості за визначеними критеріями і показниками: високий, достатній, середній, низький.

Високий рівень характеризується відмінним знанням історії України, української мови, культури і традицій рідного народу, повагою до історичного минулого, відповідальним ставленням до навчання, розумінням сутності патріотизму, наявністю чітко аргументованої патріотичної позиції, стійкими ціннісними орієнтаціями, умінням оцінювати соціальну ситуацію в країні тощо.

Достатній рівень характеризується глибоким розумінням сутності патріотизму, наявністю чітко аргументованої патріотичної позиції, стійкими ціннісними орієнтаціями. Старшокласники проявляють виражений стійкий інтерес до теми патріотизму, володіють достатніми знаннями з української мови, історії України, загальноосвітніх дисциплін та намагаються покращити й поглибити ці знання. У старшокласників яскраво виражена ціннісно-патріотична свідомість, міжкультурна толерантність, активна суб'єктно-патріотична позиція стосовно сучасних подій.

Середній рівень характеризується поєднанням наявної чіткої патріотичної позиції, сформованими патріотичними ціннісними орієнтаціями, переконаннями, ідеалами, достатнім рівнем знань мови, історії, культури. Старшокласники з середнім рівнем патріотичної вихованості розуміють ціннісні національно-патріотичні ставлення і національно-культурні пріоритети, володіють знаннями щодо суспільно-громадських проблем, але не можуть конкретизувати національні потреби, епізодично проявляють свій патріотичний обов'язок і не завжди можуть задовольнити власні трудові інтереси.

Низький рівень характеризується пасивним ставленням до питань патріотизму, відсутністю чіткої патріотичної позиції, несформованими ціннісними орієнтаціями, відсутністю міжкультурної толерантності, незнанням української мови, історії України, культури свого народу. Старшокласники мають безсистемні знання про патріотизм, більшість із них не намагається розширити свої знання про це явище, виявляє байдуже ставлення до майбутнього своєї Батьківщини, яке проявляється у безвідповідальному ставленні до навчання, громадських обов'язків, відсутності прагнення до

самоосвіти і самовиховання, у відсутності прояву патріотичних почуттів.

Під час побудови моделі ми врахували такі основні етапи й механізми моделювання: 1) виокремлення об'єкта й подання його як процесу; 2) виявлення характерних особливостей процесу; 3) визначення мети, завдань і функцій цього процесу; 4) встановлення зв'язків цього процесу з іншими навчально-виховними процесами загальноосвітніх навчальних закладів; 5) виокремлення структурних компонентів процесу; 6) дослідження спрямованості процесу; 7) вивчення стану його змін.

Розроблена нами модель ґрунтується на основних концептуальних засадах змісту педагогічної освіти та враховує умови й фактори, провідні тенденції, базується на вдосконаленому змісті психолого-педагогічних дисциплін і дисциплін спеціалізації, включає традиційні та інноваційні технології, методи і засоби патріотичного виховання старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів.

Науочно функціонально-структурну модель представлено на рис. 1.1.

Висновки. Отже, структурно-функціональна модель патріотичного виховання старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів має теоретичне й прикладне значення. Вона визначає логіку й специфіку практичних дій щодо здійснення педагогічного керування формуванням досліджуваного феномену, є сукупністю взаємозалежних компонентів (цільовий, змістовний, процесуальний та результативний блоки), зорієнтована на провідні форми, методи, засоби, технології як традиційні, так і інноваційні. Вона виконує орієнтовну, мотиваційно-інформаційну, організаційну, координуючу та корекційну функції, націлена на конкретний результат, що орієнтується на достатній та високий рівень патріотичної вихованості старшокласників за когнітивним, емоційно-мотиваційним, діяльнісно-творчим та етноідентифікаційним компонентами. Ця модель коригується чинниками, якими є визначені педагогічні умови.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
2. Ігнатенко П.Р., Поплужний В.Л., Косарева Н.І., Крицька Л.В. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навч.-метод. посіб. К.: ІЗМІН, 1997. 252 с.
3. Кульчицький В.Й. Філософсько-світоглядні передумови розвитку патріотичного виховання в Україні: історичний аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка і соціальна робота». 2013. № 30. С. 76–78.
4. Суліменко О.О. До питання визначення поняття «етнокультурний простір України». Вісник Київського національного університету. Серія «Соціологія. Психологія. Педагогіка». 2003. № 15. С. 7–10.